

РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.919.1+347.932

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-2-05>

До питання розгляду справ про визнання фізичної особи недієздатною в контексті реформування цивільного процесуального законодавства України

Боровська І. А.

Національна академія внутрішніх справ,
пл. Солом'янська, 1, Київ, Україна
borovs27@ukr.net

Ключові слова:

цивільна дієздатність фізичної особи, справи про визнання фізичної особи недієздатною, строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною, продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною, поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.

Статтю присвячено дослідженню окремих аспектів інституту правового статусу фізичної особи та проблемним питанням розгляду справ про визнання фізичної особи недієздатною у контексті реформування цивільного процесуального законодавства України. Визначено існуючі формальні колізії окремих норм чинного цивільного процесуального законодавства, за результатами проведеного дослідження вироблено шляхи подолання таких колізій для створення належного механізму захисту прав фізичних осіб, які страждають на вади психічного здоров'я. У статті досліджуються теоретичні положення цивільної дієздатності фізичної особи, підстави визнання її недієздатною, окремі питання процесуального порядку розгляду справ про визнання фізичної особи недієздатною. За результатами аналізу положень Цивільного процесуального кодексу України виокремлено склад учасників у справах про визнання фізичної особи недієздатною, форми участі у розгляді відповідної категорії справ особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною.

Проаналізовано доцільність запровадження форми особистої участі такої особи безпосередньо під час розгляду справи, необхідність позитивного закріплення якої спричинено реалізацією доступу осіб із вадами психічного здоров'я до правосуддя шляхом надання їм можливості особисто брати участь у розгляді справи по суті, бути присутніми у судовому засіданні, особисто давати пояснення по суті справи, а також особисто звертатися до суду із заявою про скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення її цивільної дієздатності. У цій площині розглянуто практику Європейського суду з прав людини.

Проаналізовано співвідношення, дуалізм процесуальних процедур і деяких норм цивільного процесуального законодавства України, якими визначені загальні правила розгляду і вирішення цивільних справ, а також особливості розгляду і вирішення справ про визнання фізичної особи недієздатною у порядку окремого провадження, зокрема щодо ухвалення судового рішення, строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною та вирішення судом питання щодо продовження строку дії такого рішення. За результатами проведеного дослідження вироблено відповідні висновки.

On the issue of consideration of cases on the recognition of an individual inadmissible in the context of the reform of the civil procedural legislation of Ukraine

Borovska I. A.

*National Academy of Internal Affairs,
Solomjanska Square, 1, Kyiv, Ukraine
borovs27@ukr.net*

Key words:

civil capacity of a natural person, cases on recognition of a natural person incapable, validity of a decision on recognition of a natural person as incapable, extension of a decision on recognition of a natural person as incapable, renewal of civil legal capacity of a natural person.

The article is devoted to the study of certain aspects of the institute of legal status of an individual and problematic issue of the procedure for considering cases of declaring an individual incompetent in the context of reforming the civil procedural legislation of Ukraine. The existing formal conflicts of certain norms of the current civil procedural legislation have been identified and, based on the results of the research; ways have been developed to overcome such conflicts in order to create an appropriate mechanism for protecting the rights of individuals with mental health problems.

The article examines the theoretical provisions of the civil capacity of an individual, the grounds for declaring him incompetent and some issues of the procedural order of consideration of cases of declaring an individual incompetent. Based on the results of the analysis of the provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine, the composition of the participants in the case of declaring an individual incapable, the form of participation in the relevant category of cases of the person in respect of which the case is considered incompetent.

The expediency of introducing a form of personal participation of such a person directly during the case, the need for positive consolidation of which is caused by the implementation of access of persons with mental health problems to justice by giving them the opportunity to personally participate in the case on the merits, to be present at the hearing and also personally give an explanation on the merits, as well as to apply in person to the court with a statement on the cancellation of the court decision on the recognition of an individual incapable and the restoration of his civil capacity. The case law of the European Court of Human Rights is considered in this area.

The correlation, dualism of procedural procedures and some norms of civil procedural legislation of Ukraine, which determine the general rules of consideration and resolution of civil cases, as well as features of consideration and resolution of cases of incapacity in a separate proceeding, in particular regarding court decision, validity of decision on declaring an individual incompetent and resolving by a court the issue of extending the validity of such a decision. Based on the results of the study, conclusions were drawn.

Внаслідок реформування вітчизняної системи судоустрою та процесуального законодавства України у Цивільний процесуальний кодекс України внесені докорінні зміни та запроваджені нові правові інститути, нагальність яких спричинена як загальними міжнародними тенденціями розвитку цивільного процесуального законодавства в межах інтеграційного процесу зближення правових систем, так і необхідністю визначення такої моделі вітчизняного цивільного судочинства, яка спроможна забезпечити потреби сучасного суспільства у ефективному захисті прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Варто погодитися з думкою, висловленою в юридичній літературі, що орієнтиром для вдосконалення законодавства є потреби практики, які, накладаючись на історично сформовані способи їх вирішення за кордоном, у міжнародно-правовому законодавстві стимулюють пошук і призводять до нового розв'язання проблеми [1, с. 374].

У цій площині слід звернути увагу на своєчасність та актуальність введення в цивільне процесуальне законодавство України деяких новел, спрямованих на раціоналізацію, модернізацію та оптимізацію цивільного судочинства, зокрема запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ст. 14 ЦПК України),

врегулювання спору за участі судді (глава 4 розділу III ЦПК України), неприпустимість зловживання процесуальними правами (п. 11 ч. 2 ст. 2, ст. 44 ЦПК України), штраф як захід процесуального примусу у разі недобросовісного виконання процесуальних обов'язків учасниками справи (ч. 3 ст. 148 ЦПК України) тощо.

Необхідно звернути увагу і на деякі формальні колізії між правовими нормами, які існують у чинному цивільному процесуальному законодавстві України, зокрема в частині регулювання процесуальних правовідносин при розгляді та вирішенні окремих категорій цивільних справ у порядку окремого провадження – справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, а саме встановлення строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною, який визначається судом (ч. 6 ст. 300 ЦПК України).

Викладене свідчить, що дослідження окремих теоретичних і практичних аспектів розгляду судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи в поєднанні з контекстуальним аналізом чинного законодавства України, якими урегульований процесуальний порядок розгляду цієї категорії справ, є актуальним науковим пошуком.

Науковий внесок у розроблення проблематики правового статусу фізичної особи та процесуального порядку визнання фізичної особи недієздатною зробили наукові праці вітчизняних і закордонних вчених С.Є. Морозової, І.Н. Пятилетова, А.В. Усталової, І.В. Удальцової, Ю.С. Червоного, Д.М. Чечот, Г.В. Чурпіти, М.Х. Хутиз, К.М. Холдоковської, С.Я. Фурси, М.Й. Штефана, М.М. Ясинка та інших.

У процесі реформування цивільного процесуального законодавства і новелізації його окремих інститутів процесуальний порядок визнання фізичної особи недієздатною зазнав істотних змін, що створює необхідність детального аналізу положень цивільного процесуального законодавства, якими урегульований порядок розгляду судом цієї категорії справ.

Метою цієї статті є дослідження окремих матеріальних і процесуальних аспектів інституту недієздатності фізичної особи, а також вироблення шляхів подолання колізій між правовими нормами, якими регламентується порядок розгляду і вирішення судом справ про визнання фізичної особи недієздатною, для створення належного механізму захисту прав фізичних осіб, які страждають на вади психічного здоров'я.

Для досягнення мети, визначеної у дослідженні, звернуся до теоретичних засад, загальних положень інституту дієздатності фізичної особи та підстав визнання її недієздатною. Так, відповідно до приписів ст. 30, 34 ЦК України особа може самостійно своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання, тобто самостійно діяти у цивільному обороті за наявності необхідного обсягу дієздатності. Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом.

При цьому основний об'єктивний критерій для обмеження обсягу цивільної дієздатності фізичної особи з огляду на приписи статей 31-35 ЦК – її вік, але ЦК передбачає й винятки із цього правила, визнаючи таким критерієм стан психічного здоров'я чи поведінку людини, яка має ознаки хворобливої залежності. Така передбачена законом можливість позбавлення особи цивільної дієздатності насамперед спрямована на забезпечення захисту прав та інтересів цієї особи в той період, коли її власні юридично значимі дії становлять загрозу порушення її ж прав протягом часу, коли стан психічного здоров'я особи не дає їй можливості адекватно сприймати свій статус, формувати й виражати власну волю [2, с. 43–44].

Відповідно до приписів ст. 39 ЦК України фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Таким чином, у цивільному законодавстві виокремлюються основні критерії стану психічного здоров'я, що є підставою для визнання фізичної особи недієздатною у судовому порядку, а саме: психічний розлад має бути одночасно: 1) хронічним; 2) стійким; 3) таким, при якому фізична особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, або таким, при якому фізична особа не здатна керувати своїми діями.

З огляду на аналіз останнього критерію, можна дійти висновку, що законодавцем при його визначенні здійснено розмежування функціональних можливостей фізичної особи, яка страждає на хронічний і стійкий психічний розлад, щодо здатності усвідомлювати свої дії та керувати такими діями. Тобто, виходячи із приписів ст. 39 ЦК України, навіть, якщо така особа здатна усвідомлювати свої дії, але одночасно не здатна керувати ними, то за наявності інших зазначених вище критеріїв, вона може бути визнана судом недієздатною. В інших положеннях ЦК України, якими визначається цивільна дієздатність фізич-

ної особи, така диференціація не передбачається. Так, відповідно до ч. 1 ст. 30 ЦПК України цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керуватися ними.

Як слушно зазначається в юридичній літературі, до цього часу, незважаючи на численні зміни і процес адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів, не розроблено належного юридичного механізму розв'язання проблеми реального розходження між формальною дієздатністю як цивільно-правовим статусом фізичної особи та функціональною дієздатністю, яка є фактичною здатністю людини приймати рішення. Остання може змінюватися з часом, оскільки залежить від тимчасового психофізіологічного стану, а також від характеру рішення, яке приймається [3, с. 82].

Що стосується процесуального аспекту обмеження (позбавлення) фізичної особи цивільної дієздатності, то відповідна категорія справ розглядається в порядку окремого провадження, особливості процесуального розгляду яких регламентуються главою 2 розділу IV ЦПК України.

Слід зазначити, що внаслідок реформування інституту правового статусу фізичної особи і внесення змін до процедури розгляду судом справ про визнання фізичної особи недієздатною Законом України від 3 жовтня 2017 року «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» було запроваджено низку положень до глави 2 розділу IV ЦПК України, необхідність позитивного закріплення яких спричинено реалізацією доступу осіб із вадами психічного здоров'я до правосуддя шляхом надання таким особам можливості особисто брати участь при розгляді справи по суті, бути присутніми у судовому засіданні, а також особисто давати пояснення по суті справи (ч. 1 ст. 299 ЦПК України).

Так, виходячи із аналізу положень ч.ч. 3, 4 ст. 42, а також ч. 1 ст. 299 ЦПК України, яка має чітко визначений перелік осіб, за участю яких суд розглядає справи про визнання фізичної особи недієздатною, до складу учасників справи у цій категорії справ входять: 1) заявник; 2) особа, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною; 3) представник органу опіки та піклування; 4) органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Варто зазначити, що у наведених вище нормах ЦПК України вбачається новий законодавчий підхід до визначення кола осіб, за участю яких суд розглядає справи про визнання фізичної особи недієздатною, оскільки відповідно до приписів ст. 290 ЦПК України (в редакції до внесення змін

Законом України № 2147-VIII від 03.10.2017) до переліку таких осіб не входила особа, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною.

Повертаючись до процесуального порядку розгляду справ про визнання фізичної особи недієздатною, передбаченого чинним цивільним процесуальним законодавством України, слід зауважити, що відповідно до приписів ч. 1 ст. 299 ЦПК України формами участі у розгляді справи особи, щодо якої розглядається справа про визнання її недієздатною, є: 1) участь такої особи безпосередньо у судовому засіданні; 2) участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції з психіатричного чи іншого лікувального закладу, в якому перебуває така особа.

При цьому суд вирішує питання щодо форми участі такої особи у розгляді справи в кожному конкретному випадку з урахуванням стану її здоров'я. Для визначення фактичної можливості такої особи з'явитися в судове засідання, а також про можливість особисто дати пояснення по суті справи у разі необхідності суд може призначити відповідну експертизу (ч. 1 ст. 299 ЦПК України).

Започаткування вказаних вище змін було пов'язане із необхідністю приведення вітчизняного законодавства до сучасних європейських стандартів, а також виконання Україною міжнародних правових зобов'язань, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Конвенції про права осіб з інвалідністю 2006 року, ратифікованої Верховною Радою України 16 грудня 2009 року.

Так, відповідно до взятих на себе міжнародних зобов'язань Україна як держава-учасниця має забезпечити особам з інвалідністю нарівні з іншими ефективний доступ до правосуддя, передбачаючи процесуальні та відповідні вікові корективи, які полегшують виконання ними своєї ефективної ролі прямих і опосередкованих учасників, у тому числі свідків, на всіх стадіях юридичного процесу (ст. 13 Конвенції про права осіб з інвалідністю 2006 року).

На застарілість і не відповідність загальним тенденціям сучасних європейських стандартів деяких положень вітчизняного законодавства, в яких відверто порушуються права психічнохворих, чим фактично засвідчується факт того, що в Україні не виконуються міжнародні правові зобов'язання, було вказано і у низці рішень ЄСПЛ проти України [3, с. 80], зокрема у справах «Наталія Михайленко проти України» (рішення ЄСПЛ від 30 травня 2013 року (заява № 49069/11), «Горшков проти України» (рішення ЄСПЛ від 8 листопада 2005 року (заява № 67531/01), «Анатолій Руденко проти України» (рішення ЄСПЛ від 17 квітня 2014 року (заява № 50264/08).

Так, у справі «Наталія Михайленко проти України» ЄСПЛ було підтверджено, що вітчизняний підхід, згідно з яким особи, які визнані недієздатними, не мають права на безпосередній доступ до суду з метою поновлення своєї цивільної дієздатності, не відповідає загальній тенденції, що панує на європейському рівні [3, с. 80].

У висновках рішення ЄСПЛ у справі «Горшков проти України» зауважено, що особа, яку піддано обов'язковому медичному лікуванню, повинна мати доступ до суду та можливість бути вислуханою або особисто, або через будь-яку форму представництва (п. 39). Ключовою гарантією за п. 4 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року є те, що особа, яка примусово утримується у психіатричному закладі, повинна мати право на судовий перегляд за її власним бажанням (наприклад, *Musial v. Poland*, рішення від 25 березня 1999 року, Reports 1999-II, параграф 43). Доступ особи, яка утримується, до судді не має залежати від доброї волі адміністрації закладу, де утримується особа, використовуватись за розсудом керівництва медичного закладу (п. 44) [4].

Аналогічного висновку ЄСПЛ дійшов і у справі «Анатолій Руденко проти України» про порушення Україною ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року у зв'язку з триманням заявника у психіатричній лікарні та «безпідставним недопущенням такої особи до судового провадження, а також не надання експертами жодних пояснень, чому психічний стан заявника вважався таким, що не дозволяє йому ефективно брати участь у судових засіданнях» (п. 114) [5].

Поряд із наведеними вище сучасними підходами, які запроваджені і інтегровані у вітчизняне законодавство в процесі його реформування, ЦПК України містить низку суперечливих за своїм змістом положень, що регламентують процесуальний порядок розгляду судом справ про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.

Так, згідно з ч.ч. 6, 7 ст. 300 ЦПК України строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років. клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною має право подати опікун, представник органу опіки та піклування не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до закінчення цього строку. На мою думку, відповідні зміни до ЦПК України негативно вплинуть на механізм захисту вказаної категорії осіб, виходячи з таких міркувань.

По-перше, положення зазначеної вище норми не відповідають загальним вимогам і правилам юридичної техніки у сфері правотворчості, а саме несуперечливості нормативно-правових приписів

всередині правової системи, які покликані забезпечити її цілісність, внутрішню узгодженість та єдність, зокрема шляхом встановлення логічних зв'язків між окремими правовими нормами.

Так, із аналізу положень Цивільного процесуального кодексу України вбачається, що така норма не узгоджується з іншими його приписами щодо змісту рішення суду, набрання рішенням суду законної сили – ст.ст. 265, 273, ч. 8 ст. 268 ЦПК України, відповідно до яких суд не наділений повноваженням визначати строк судового рішення, а після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення, крім випадків, визначених цим кодексом. Статтею 268 ЦПК України не передбачені підстави та порядок продовження строку дії рішення, встановлення строку дії рішення.

Ймовірно, що такий законодавчий підхід зумовлений наявністю приписів ч. 3 ст. 294 ЦПК України, у яких вказується на специфіку та особливість окремого провадження як виду цивільного судочинства. У цій площині слід підтримати думку, висловлену В.В. Комаровим, що «законодавець, усвідомлюючи це чи ні, реально заклав і посилив явний дуалізм позовного та окремого проваджень цивільного судочинства. Цим, власне, піддав сумніву базовий принцип – принцип єдності цивільного процесу та цивільної процесуальної форми, судочинства як єдиної за своєю природою діяльності зі здійснення правосуддя у цивільних справах» [6, с. 42–43].

Як слушно зазначається у науковій літературі, судові рішення, окрім їх зрозумілості та чіткості, повинні мати і таку властивість як стабільність. Відповідна позиція висловлюється також Європейським судом з прав людини, що «після остаточного вирішення судами питання, їхнє рішення не повинно ставитися під сумнів» [7, с. 55].

По-друге, на зацікавлену особу покладається додатковий тягар доказування незмінності стану психічного здоров'я фізичної особи, яка була визнана недієздатною, – доведення обставин, що свідчать про продовження хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок чого така особа продовжує не усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, що має підтверджуватися висновком судово-психіатричної експертизи (ч. 6–9 ст. 300 ЦПК України) вже після ухвалення рішення суду у такій справі і до закінчення строку його дії.

З метою аналізу доцільності запровадження зазначеної вище норми за аналогією до норм права цивільного процесуального законодавства, відповідно до яких суд першої інстанції наділений повноваженнями скасовувати або змінювати ухвалене ним судове рішення, можна розглянути, наприклад, приписи ст. 171, ч. 4 ст. 273, ч.ч. 3, 4 ст. 300 ЦПК України.

Так, суд, який ухвалив судові рішення, може скасувати його, зокрема шляхом постановлення ухвали про скасування судового наказу (ч. 3 ст. 171 ЦПК України) або змінити рішення суду, якщо після набрання ним законної сили, яким із відповідача присуджені періодичні платежі, зміняться обставини, що впливають на визначені розміри платежів, їх тривалість чи припинення. Кожна сторона має право шляхом пред'явлення нового позову вимагати зміни розміру, строків платежів або звільнення від них (ч. 4 ст. 273 ЦПК України).

Існування таких норм є логічним, тому що підставами покладення вказаних повноважень на суд є: у першому випадку – встановлення існування спору про право, що унеможливує розгляд справи в порядку наказного провадження та тягне за собою необхідність розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, а у другому – зміна обставин присудження періодичних платежів, які вплинули на визначення їх розміру, строків тощо.

Відповідне повноваження надано суду першої інстанції також у справах про поновлення цивільної дієздатності фізичної особи щодо скасування судового рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (ч. 3 ст. 300 ЦПК України), визнання фізичної особи недієздатною (ч. 4 ст. 300 ЦПК України), в останньому випадку в разі зміни психічного стану фізичної особи – видужання або значного поліпшення її психічного здоров'я.

Що стосується продовження судом строку рішення про визнання фізичної особи недієздатною. У цьому випадку йдеться про підтвердження юридичного факту незмінності психічного стану

фізичної особи, що став підставою для визнання такої особи недієздатною (ст. 39 ЦК України), а не зміни такого стану – видужання або значного поліпшення її психічного здоров'я. Крім того, ч. 4 ст. 300 ЦПК України містить механізм скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, у тому числі і за заявою самої фізичної особи, щодо якої ухвалене таке рішення суду, що забезпечує захист її прав.

Отже, розглянуто деякі аспекти правового регулювання порядку розгляду та вирішення справ про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи. На мою думку, запровадження змін щодо продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною є недоцільним кроком в рамках реформування цивільного процесуального законодавства України, оскільки створюватиме додаткове необґрунтоване обтяження для зацікавлених осіб (опікуна, представника органу опіки і піклування), яке полягає в необхідності подавати до суду клопотання про продовження строку дії відповідного рішення та підтверджувати незмінність психічного стану недієздатної особи такими засобами доказування як судово-психіатрична експертиза (ч.ч. 7, 8 ст. 300 ЦПК України).

При цьому ймовірність зміни (покращення) ступеня психічного здоров'я фізичної особи, визнаної судом недієздатною, який визначається такими критеріями як «хронічний» і «стійкий» психічний розлад, протягом встановленого у законодавстві строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною, що не може перевищувати два роки, є досить сумнівним.

Література

1. Притика Ю.Д. Тенденції розвитку цивільного процесу України / Ю.Д. Притика // Актуальні проблеми приватного права України : Збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Наталії Семенівни Кузнецової / Відп. ред. Р.А. Майданик, О.В. Кохановська. К. : ПрАТ «Юридична практика», 2014. С. 373–394.
2. Романюк Я.М., Майстренко Л.О. Процесуальний аспект захисту права недієздатної особи та поновлення її дієздатності // Я.М. Романюк, Л.О. Майстренко // *Вісник Верховного Суду України*, 2014. № 5 (165). С. 41–48.
3. Миронова Г.А. Реформування інституту недієздатності в Україні / Г.А. Миронова // *Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць*. К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2018. Вип. 18. С. 79–84.
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Горшков проти України» (заява № 67531/01) від 8 листопада 2005 року // *Офіційний вісник України*, 2006. № 45. С. 349. Ст. 3058.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Анатолій Руденко проти України» (заява № 50264/08) від 17 квітня 2014 року // *Офіційний вісник України*, 2014. № 77. С. 449. Ст. 2221.
6. *Окреме провадження* : [моногр.] / В.В. Комаров, Г.О. Світлична, І.В. Удальцова; за ред. В.В. Комарова. Х. : Право, 2011. 312 с.
7. Приймак А.М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти / А.М. Приймак // *Наук. записки нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія»*. Київ, 2010. Т. 103. *Юридичні науки*. С. 53–55.

References

1. Prytyka Yu.D. (2014). Tendencies of development of the civil process of Ukraine. In Maidanyk R.A., Kokhanovska O.V (Ed.). Actual problems of private law of Ukraine: Collection of articles to the anniversary of Doctor of Law, Professor Natalia Semenovna Kuznetsova (P. 373–394). Kyiv : PJSC Legal Practice [in Ukrainian].
2. Romaniuk Ya.M., Maistrenko L.O. (2014). Procedural aspect of protection of the right of an incapable person and restoration of his legal capacity. *Visnyk of the Supreme Court of Ukraine*. 5 (165), 41–48 [in Ukrainian].
3. Mironova G.A. (2018). Reforming the institute of incapacity in Ukraine / G.A. Mironova // *Private law and entrepreneurship. Collection of scientific works*. 18, 79–84 [in Ukrainian].
4. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Gorshkov v. Ukraine (Application № 67531/01) of 8 November 2005. (2006). *Official Gazette of Ukraine*, 45, 349, 3058 [in Ukrainian].
5. Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Anatoliy Rudenko v. Ukraine (Application № 50264/08) of 17 April 2014. (2014). *Official Gazette of Ukraine*, 77, 449, 2221 [in Ukrainian].
6. Komarov V.V., Svitlychna G.O., Udaltsova I.V. (2011). *Separate proceedings*. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].
7. Priymak A.M. (2010). Principle of legal certainty: concepts and some aspects. *Scientific notes of the National University of Kyiv-Mohyla Academy. Legal sciences*, 103, 53–55 [in Ukrainian].